

Bestaat er een woord voor het gevoel dat je krijgt als iemand met zijn nagels over een schoolbord krabt? Lacunes in de Nederlandse woordenschat, van *bathos* tot *whakapohane*. Peter Burger bespreekt de vele reacties die hij ontving naar aanleiding van zijn eerdere oproep.

Gaten in de taal [2]

Peter Burger

Corpulentie veroorzaakt door verdriet – het Nederlands heeft daar geen woord voor, het Duits wel: *Kummerspeck*, de zichtbare gewichtstoename die het gevolg is van een uit liefdesverdriet of andere misère geboren eetlust.

Kent u meer van zulke gaatjes in ons vocabulaire, vroeg ik u een halfjaar geleden ('Het is nergens zo gezellig als in het Nederlands', december 1995). En: welke woorden zijn zo onvertaaldbaar Nederlands dat er geen goede vertalingen voor bestaan? Tientallen briefschrijvers wezen op onvermoede rijkdommen en schrijvende lacunes.

Twee lezers kennen het Duitse *Drachenfutter* uit het vorige artikel (het bloemetje waarmee mannen een echtelijke misstap goedmaken) als *een bos bonjedempers*; de uitdrukking is mogelijk gemunt door Simon Carmiggelt. Eén lezeres vindt Denen minstens even gezellig (*hyggeligt*) als Nederlanders, wat blijkt uit samenstellingen als *hyggetime* ('gezelligheidstijd') en *hyggemad* ('gezelligheidsvoedsel').

Toch is juist *gezellig*, net als *tuttig*, *burgerlijk* en *kneuterig*, volgens veel lezers op het onvertaalbare af uniek. In hetzelfde rijtje hoort ook *gezapig* thuis: "De vertalingen die Van Dale Nederlands-Engels aanbiedt (*sluggish*, *lethargic*, *languid*, *indolent*)," schrijft Ernst Adema, "missen het element van regenteske zelfvoldaanheid." Andere kandidaten voor de onvertaalbaarheidsprijs zijn *kleumen*, *koukleum*, *warme bakker*, *meeligger*, *beurtvaart*, *doorzakken*, *verzuiling* en *een terrasje pakken*.

Veel langer nog was de lijst van onvertaalbare vreemde woorden en van gaten in het Nederlands. Een te-

rugkerend thema daarin was ons armzalige vocabulaire voor familie-relaties.

● KRUISVADER

Hongaren maken verschil tussen een jongere zus (*húg*) en een oudere zus (*növé*). Een oom aan moederskant is in het Chinees een *jiù jiù* en het Russisch onderscheidt wel vier verschillende zwagers. Interessant, maar het zijn niet echt woorden waaraan dringende behoefte bestaat in Nederland. Een groter gat in de markt van de taal zijn namen voor de naaste familieleden die we nu alleen omslachtig kunnen omschrijven.

Zo klaagde de heer Van Rijswijk uit Rotterdam in het februari/maart-

disch zijn schoonvaders elkaars *mechotten* en schoonmoeders elkaars *mechotténes* of *mechotténeste*.

Het woordenboek vertoont ook witte plekken op het gebied van de relaties die ontstaan na een scheiding. "De nieuwe vriendin van mijn vader' is in het begin een bruikbare omschrijving," schrijft H. Schouwenburg, "maar als ze een tijd bij elkaar zijn niet meer. 'De huidige partner' geeft goed weer dat er al eens een partner is geweest, namelijk mijn moeder, maar wekt de indruk dat er morgen weer een ander kan zijn. 'De vriendin van mijn vader' laat in het midden of het huwelijk met mijn moeder nog steeds bestaat of niet." En hoe noem je de kinderen van je vriendin?

● FNAZELTJES

Tegenover al die ontbrekende woorden staat de onbenutte rijkdom van woorden die nu slechts in bepaalde regio's of families gebezigd worden. Verscheidene lezers uit Noord-Holland kenden het Chinese *níng* uit het voorgaande artikel ('iemand pijnigen door met de vingers een deel van de huid vast te knijpen en te draaien') als *gniepen* of *gnieften*; in Vlaanderen heet deze subtiele martelmethode *pitsen*.

Groningers hebben een woord voor de troep die op straat achterblijft als de sneeuw begint te smelten: *bragel*. Moeilijker te omschrijven is het meest geliefde Groningse dialectwoord, *eelsk*, dat zoveel betekent als 'aanstellerig, gemaakt' of 'sentimenteel'. Een lastige puber kan 'een eelske meid' zijn, maar het is ook van toepassing op politieke redenaars: 'Bolkestein is nogal eelsk over de vrije markt.'

Behalve in dialecten schuilen er

• Besan is

Indonesisch voor
'ouders wier kinderen
met elkaar
getrouwd zijn'.

nummer van Onze Taal dat het Nederlands hem geen woord gaf voor zijn relatie met de vader van zijn schoonzoon. Zij hadden dit zelf opgelost door een nieuw woord te maken: "Wij zijn *kruisvaders*." Andere talen kunnen die verhouding wel in één woord uitdrukken: *besan* is Indonesisch voor 'ouders wier kinderen met elkaar getrouwd zijn'; in het Jid-

ook in familie- en gezinstaal woorden die een ruimere verspreiding verdienen. Bij vrienden leerde ik *fnazel-tjes* kennen als handzame aanduiding voor de steenharde frietjes die als laatste achterblijven onder in het zakje. Ander aanbevelenswaardig idioom is te vinden in het boekje *Thuistaal andermaal* van Wim Daniëls (1994): *plunkel*: strip om vuilniszakken mee dicht te binden; *eultje*: los velletje naast de vingernagel; *malchus*: serviesgoed dat een oor mist, naar de slaaf van wie de apostel Petrus het rechteroor afhakt (kenmerkend uit een bijbelvast gezin).

Kent u meer onvertaalbare Nederlandse woorden, vreemde woorden die wij node missen en open plekken in het Nederlandse lexicon? Is het waar dat het Nepalees geen woord heeft voor onderhoud en het Xhosa geen woord voor depressie? Kennen Eskimo's echt geen oorlog en Russen en Bulgaren geen privacy? En bestaat er in het Arabisch echt een vaste uitdrukking voor 'Gefeliciteerd met je nieuwe kapsel'?

Stuur uw reacties naar de redactie:
Laan van Meerdervoort 14a
2517 AK Den Haag

● **VAN BATHOS TOT WHAKAPOHANE**

- bathos (Eng.) – Stijlbreuk: onverwachte overgang van het sublieme naar het banale. Als stijlfiguur ook gebruikt door Nederlandse schrijvers (De Schoolmeester: "O ziel met angst vervuld, / als varkensworst met zult!").
- bedroom eyes (Eng.) – Zwoele, suggestieve blik.
- clean-the-pan, to play (Liverpools) – "Primitief bijgeloof, zoals proberen om bij het lopen de randen van de trottoirtegels te vermijden. Alleen beoefend door mannen. Hoewel praktisch iedere man en jongen in de beschaafde wereld weet wat 'clean-the-pan' is, heeft men deze onschuldige eenmanssport kennelijk alleen in Liverpool een naam gegeven. Er zijn geen regels en bijzondere deskundigheid is niet vereist – het doel van het spel bestaat er namelijk uit om met de natuurlijkste middelen waarover de speler beschikt alle sporen van voorgaand gebruik te verwijderen van de binnenkant van het sanitair." (Linacre

PAPA'S NIEUWE VRIENDIN KOOKT...

Lane: *The ABZ of Scouse. How to talk proper in Liverpool*. Edited and annotated by Fritz Spiëgl. Deel 2, 1979.)

- desencontro (Port.) – Letterlijk 'misontmoeting': je hebt een afspraak gemaakt, maar de ander komt niet opdagen of denkt dat hij ergens anders moet zijn – een ongelukje dat niet ongewoon is in het Portugese sociale verkeer.
- double-take (Eng.) – Vertraagde reactie op verrassende situatie, na aanvankelijk verzuim om iets ongewoons op te merken. Standaardrepertoire van slapstick en comedy: de cipier die een vertrekkende bezoeker nawuift, waarna het tot hem doordringt dat het een van de gevangenen was; zijn eerst lege, dan verbijsterde blik.
- freak accident (Eng.) – Bizar ongeluk, kans van één op een miljoen. Voorbeeld (ongedateerd krantebericht): "In de overtuiging dat haar echtgenoot haar bedroog, sprong de Praagse Vera Czermak uit haar raam op de derde verdieping – en landde boven op haar man, die juist voorbijliep. Zij herstelde in het ziekenhuis, maar hij overleed ter plekke."
- gibbuk (Eng.) – Bestek, serviesgoed of ander keukengerei dat tijdens het afwassen is overgeslagen en bij het leeggieten van de teil tevoorschijn klettert uit het troebele water. Omstreeks 1980 geïntroduceerd in een Engels tv-programma over filosofie, als illustratie van de stelling dat taal en werkelijkheid elkaar niet noodzakelijkerwijs en volledig overlappen.
- gleer (Gronings) – Veeg, gemaakt door vingers op ruiten, glazen en andere gladde oppervlakken (werkwoord: *begleren*).
- gonceng (Ind.) – Meerijden achter op de fiets.
- jaywalking (Eng.) – Roekeloos voetgangersgedrag: midden op de rijweg lopen, rode verkeerslichten negeren, plotseling oversteken buiten het zebrapad.
- jitak (Ind.) – Met je knokkels op iemands hoofd slaan (beweging vanuit de pols; elleboog- en schoudergewricht blijven roerloos).
- knee-capping (Eng.) – Iemands knieschijf kapotschieten als daad van terreur.
- kobok (Ind.) – Met je vingers of handen in een kom, emmer of bak >

roeren om ze schoon te krijgen.

- koetflietsjer (Kerkraads) – Iemand die van het snot uit zijn neus pulkjes draait en hiermee tussen duim en wijsvinger schiet (*koet* = snot; *flietsj* = katapult).
- melumpum (Indisch Nederlands) – Zacht; gezegd van versnaperingen (koekjes, kroepoek, beschuit) die door ouderdom of doordat de deksel niet op de trommel zat hun knapperigheid kwijt zijn.
- ngeres (Ind.) – Het gevoel dat je krijgt als je op blote voeten over een ongeveegde vloer loopt.
- ngilu (Ind.) – Het gevoel dat je krijgt als iemand met zijn nagels over een schoolbord krabt of als je in een heel koud ijsje bijt.
- parweri (Sranantongo) – Gelijke kleding als uiting van verbondenheid, bijvoorbeeld bij tweeling of lesbisch liefdespaar.
- pastifi (Sranantongo) – Spleetje tussen de tanden (*pasa* = voorbij; *tifi* = tanden).
- poetic justice (Eng.) – Gerechtigheid waarvan sprake is wanneer iemand zijn verdiende loon krijgt.

Een man vergiftigt zijn vrouw, wordt gesnapt en veroordeeld tot gevangenisstraf: dat is *justice*. Een man wil zijn vrouw vergiftigen maar drinkt per ongeluk zelf het koffiekopje met arsenicum leeg: dat is *poetic justice*.

- seblok (Ind.) – Een vloeistof overgieten met een bruuske beweging; een emmer zo'n oplawaai geven dat de inhoud als een grote bel water door de lucht beweegt tot deze zijn doel treft.
- Torschlusspanik (Dui.) – Angst om achter het net te vissen; meer in het bijzonder: paniek die vrouwen achter in de dertig kan overvallen als zij de biologische vruchtbaarheidsgrens naderen. Vrouwen die vlak voor die deadline zwanger worden, worden wel *valreep-* of *inhaalmoeders* genoemd (Engels: *panic breeders*).
- wakawaka-ai (Sranantongo) – Ogen die links en rechts naar meisjes gluren (*wakawaka* = rondlopen; *ai* = ogen).
- whakapohane (Maori) – Je billen laten zien als teken van minachting.

De Engelse koningin werd er tijdens staatsbezoeken aan Nieuw-Zeeland mee geconfronteerd. Een eerdere Engelse bezoeker van Oceanië, de ontdekkingsreiziger James Cook, noteerde al in 1774: "Eén kerel liet ons zijn achterste zien op een manier die de diensten van een tolk overbodig maakte." In het Engels heet deze belediging *moonig*. <

Met speciale dank aan Ernst Adema, Marianne Christiansen, Hugo Clémeur, J. van Donselaar, A.E. Engel-Booden, R.P. van Hoeven, B. Jonker-Voort, Yvon Lanooy, Jacqueline Mahieu, G.A. Mellonius, L.A. van Nigtevegt, B. Oudkerk, Ria Pengel, Arie Pos, Jean-Paul Reinartz, W.J. Sebök, E.H.J. Sittrop, Leo Teeuwisse en Marcel Zijlstra.

Het is *het* artikel in de krant. Daarover hoeven we niet lang na te denken. Dat ligt anders bij leenwoorden, en dan vooral de recente Engelse leenwoorden. Is het *de* of *het* paper, display, babyface, mobilhome en suit? En als we een keus maken, waarop is die keus dan gebaseerd?

Gerard Verhoeven en Frank Jansen

Het woordgeslacht van Engelse leenwoorden

Het Engels kent geen woordgeslacht. Toch heeft een moedertaalspreker van het Nederlands geen enkel probleem met de keuze tussen *de* en *het* bij Engelse leenwoorden. Althans, dat zeggen Liesbeth Koenen en Rik Smits in hun boek *Peptalk. De Engelse woordenschat van het Nederlands* (1992). Nederlanders gebruiken volgens Koenen

en Smits een regelsysteem dat van een verbluffende eenvoud is: elk Engels leenwoord krijgt *de*, tenzij het woord aan een van de volgende drie voorwaarden voldoet. De eerste is grammaticaal van aard. Er zijn ondersoorten van het zelfstandig naamwoord die in het Nederlands altijd *het* krijgen. Dat geldt dan ook voor het Engelse leenwoord. Het is *het*

wandelen, *het nadenken* en daarom ook *het hiken*. Dus, als een onbepaalde wijs van een werkwoord functioneert als een zelfstandig naamwoord, wordt deze door *het* voorafgegaan. De tweede voorwaarde heeft met betekenis te maken. Stofnamen als *plastic* en *nylon* (door Smits en Koenen abusievelijk "anorganisch" genoemd) krijgen altijd *het*.